

**EUSKALTZAINDIAREN GOMENDIOAK
ETA ERABAKIAK**

Euskara Batuko batzordea

ZENBAKIEN DEKLINABIDEAZ

0. Zenbakiaren deklinabideak ez du aparteko arazorik plazaratzen, *hiru* eta *lau* zenbakiaren kasuan ez bada. Hori dela eta, hauekin zer gertatzen den aztertuko da ondoko lerroetan.

1. *Hiru* eta *lau* zenbakiak bi sistema erakusten dituzte deklinatzeko orduan: batetik, zenbakiak izendatzeko erabiltzen ditugu hitz horiek (metahizkuntzan): “hau *hirua* da, eta beste hori *bosta*”; “neskatxa horrek *zazpiak* beti handiak egiten ditu, baina *hiruak* eta *lauak*, aldiz, txiki-txikiak”, e.a. Kasu hauetan, ikusten denez, beste edozein izen sintagma bezala deklinatzen dira *hiru* eta *lau*, hain zuzen ere, izenak direlako. Hortaz, mugagabea, singularra eta plurala bereiziko dira, ondoko adibideotan bezala: “zein *hiruren* azpian pintatu behar da laukia?” (mugagabea); “*hiruaren* eta bostaren artean laua jarri behar duzu” (sing.) eta “*hiruen* kolorea ez da lauena bezain polita”. Izen honek *adiskide* edo *zuri* hitzen paradigma bera segituko du.

2. Hala ere, zenbakiari buruz zuzenean ari ez garenean, hots, “bi neska etorri dira eta *biak* txikiak” bezalako testuinguruetan gauzak bestela gertatzen dira, halakoetan, izenak ez direnean alegia, “hiru neska etorri dira eta *hirurak* txikiak” edo “lau zerri saldu ditu eta *laurak* gizenak” bezalako esaldiak oso erabiliak baitira Hegoaldean batez ere. Beste hiztun askok, ordea, ez du bereizketa hori egiten: “hiru neska etorri ziren eta *hiruak* txikiak” bezalako esaldiak oso arruntak dira.

Bereizketa egiten dutenen artean (*hiru* eta *hirurak* bereiziz esan nahi da) aukera bi ditugu, mugagabea eta plurala, kontzeptualki bederen, ondoko adibide honetan ikusten denez: “lan hau *hiruren* artean egin behar da”. Zer izan daiteke *hiruren* delako hori? Jakina, *hiru* lagun horiek ezezagunak baldin badira, orduan mugagabearen aurrean gaude (*askoren* artean esango bagenu bezala); aldiz, ezagunak baldin badira, orduan mugatua da (*adiskideen* artean bezala). Bereizketarik egin behar al dugu hemen formalki ere mugatu eta mugagabearen artean, *hiruen* (mugatua) eta *hiruren* (mugagabea), esaterako, proposatuz?

Emandako adibidean badirudi *hiruren* dela onartu behar den forma mugagabea (*adiskideren* esaten den moduan). Hortaz, forma mugatua *hiruen* izango da, *hiruren* bera onartu nahi ez baldin bada. Tradizio hau mantendu duten hiztunen arabera, ordea, badirudi *hiruren* bezalakoak direla erabiliak izan direnak aldaera mugatuan, kasu batzuetan bederen: *hirurak* dira, *hirurekin* egon naiz, e.a. Beraz, badirudi bat datozela hor mugatu plurala (*hiruren*) eta mugagabea (*hiruren*).

Gauzak leku-denborazko kasuetan eta datiboan aldatu suertatzen dira, idazleek bereizketak egin baitituzte: “*hirutan* egon naiz Mirenekin eta *hiruretan* ukatu dit kontu hori”. Badirudi kasu hauetan bereizketa gertatu dela. Mugagabea *hirutan* baita, ikusten den moduan. Kontua da, ordea, plurala *hiruretan* (jarri dugun bezala eta tradizioz handiena duena) nahiz *hiruetan* izan daitekeela (gaur egun ekialdean erabiltzen den moduan).

Datu hauek guztiak kontuan izanik, Euskaltzaindiak uste du *hiru* zenbatzailea salbuespentzat jo behar dela euskal deklinabidean eta horregatik hauxe proposatzen du:

1) *Hiru* izena denean (ikus goragoko 1. puntua), bokalez bukatzen diren gainerako beste edozein sintagma bezala deklinatuko da: *hiru*, *hirua*, *hiruak* (abs); *hiruk*, *hiruak*, *hiruek* (erg), e.a.

2) Izenordain baten funtzioa duenean (alegia, sintagma berak bakarrik osatzen duenean), honelaxe deklinatuko da:

HIRU

<i>Mugagabea</i>	<i>Plurala</i>
Hiru	Hirurak
Hiruk	Hirurek
Hiruri	Hirurei
Hirurik	
Hirutan	Hiruretan
Hirutako	Hiruretako
Hirutatik	Hiruretatik
Hirutara	Hiruretara
Hiruren	Hiruren
Hirurekin	Hirurekin
Hirurentzat	Hirurentzat
Hirurez	Hirurez

(Kontuan hartuz jakina, aipatu ez diren bestelako xehetasunak ere: *hiruetatik* nahiz *hiruetarik*, *hirurengana*, *hirurengandik*, e.a., bertoko eske- ma hau segituz).

Hemen proposatzen den eskema oso sinplea da, azken batean: beste edozein izen bezala deklinatzen da, salbu “zenbatzaile plurala” denean, orduan “r” bat jartzen delako sistematikoki artikuluaen aurretik.

3. *Lau* zenbakiaren kasuan gauzak nahasiago suertatzen dira, halako hitzak, diptongoz bukatzen direnez, kontsonantetzat amaituak izango balira bezala edo hartuak izan baitira gure artean: orduan *loui* edo *lauik* idatzi beharko litzateke, *lurri* edo *lurrik* esaten den moduan. Ikusten denez, nahiko itxuragabekeria litzateke hori.

Datu hauek guztiak kontuan izanik, Euskaltzaindiak uste du *lau* zenbatzailea (*hiru* zenbatzailearekin batera) salbuespentzat jo behar dela euskal deklinabidean eta horregatik hauxe proposatzen du, kontuan izanik, hori bai, proposamen honek ez duela baldintzaten diptongoz bukatzen diren gainerako sintagmen deklinabidea:

1) *Lau* izena denean (ikus goragoko 1. puntua), bokalez bukatzen diren gainerako beste edozein sintagma bezala deklinatuko da: *lau*, *laua*, *lauak* (abs); *lauk*, *lauak*, *lauk* (erg); e.a.

2) Izenordain baten funtzioa duenean (alegia, sintagma berak baka-rik osatzen duenean), honelaxe deklinatuko da:

LAU

<i>Mugagabea</i>	<i>Plurala</i>
Lau	Laurak
Lauk	Laurek
Lauri	Laurei
Laurik	
Lautan	Lauretan
Lautako	Lauretako
Lautatik	Lauretatik
Lautara	Lauretara
Lauren	Lauren
Laurekin	Laurekin
Laurentzat	Laurentzat
Laurez	Laurez

(Kontuan hartuz jakina, aipatu ez diren bestelako xehetasunak ere: *lauetatik* nahiz *lauetarik*, *laurengana*, *laurengandik*, e.a., bertoko eskema hau segituz).

4) Analogiaz sortu diren *zazpirak*, *zortzirak* eta horrelakoak bigarren mailan utzi beharko lirateke euskara idatzian, hauek bokalez bukaturiko izenak bezala deklinatzen baitira: *seiak*, *seietan*, *seietatik*, e.a.

Euskaltzaindiak 1992ko otsailaren 28an onartua

ZENBAKIEN IDAZKERAZ

Zenbakiak letraz idazteko orduan eredu desberdinak aurkitzen dira, ez bakarrik euskararen kasuan, baizik beste hizkuntza anitzetan ere. Euskaltzaindiaren ustez, puntu honetaz gomendioaren bat proposatzeko orduan bi gauza hartu behar dira kontuan: batetik, idazleen usuarioa eta ohitura literatura tradizioan, bai mendebalean bai ekialdean; bestetik, azken urteotan, euskara bera ikastetxe, komunikabide, banketxe eta abarretan baliabide bezala sartu denetik, esparru berri horietan egin den aukera ere. Eta hona zergatik: Euskaltzaindiak, jakina denez, beti idazle klasikoen usuarioari ematen dio lehentasuna. Alabaina, zenbakiaren idazkerak, bide bat nahiz bestea aukeratu, ez dirudi euskaraz halako aparteko garrantzirik duen. Ez, behintzat, hitz hau edo bestea hautatzeak izan lezakeenaren adina. Horregatik izan du gogoko azken urteotako usuarioa ere. Hezkuntzan batez ere erabaki honen premia sentitzen denez, egoki da proposamen hau egitea.

Zenbakiaren kontua dela eta, zenbait zehaztapen egitea komeni da:

1. *Zero* eta *huts*, biak erabiltzen dira, nahiz ez diren gauza bera: *bost eta huts, huts eta huts, zero bider zero berdin zero*, e.a.

2. *Hiru* eta *lau* zenbakiek bi sistema erakusten dituzte deklinatzeko orduan.

3. *Bost* zenbakiaren aldaera *bortz* da, iparraldeko zenbait hizkeratan erabilia. Hala ere, Behenafarroako parterik handienean eta Zuberoan *bost* esaten da.

4. *Hogei* zenbakiaren eta *ehun* zenbakiaren artean dauden zenbakiaren idazkeraren tradizioa aski nahasia ageri da, ekialdea eta hegoaldea nor bere bidetik ibili baitira. Ekialdean *hogei* eta *zazpi* idatzi izan da XVIII. mendearen erdialderaino; gero, *hogei ta zazpi, hogei-ta zazpi, hogeita zazpi* eta *hogeitazazpi* bezalakoak aurki daitezke. Kontura gaitetzen, dena dela, *hogeitazazpi* bezalakoak ageri diren arren ez dela *hogeita-mar* bezalakorik idazten, halakoetan beti berex jartzen baita: *hogeita*

hamar. Mendebalean *hoge*i eta *zazpi* ereduak ere aurkitzen dira. XIX. mendearen erdialderaino *hoge*i ta *zazpi* zen nagusi eta hori da erabiliena 1950-1970. urteen artean ere. Tartean *hoge*ita *zazpi* bezalakoak ere ikusten dira. Azken urteotan *hoge*itazazpi da gehien zabaldutena (cf. *Maiztasun hiztegia*, EGLU, HABE, e.a.).

5. *Hoge*i eta *berroge*i zenbakien anizkoitzetan hegoaldean beti *oge*i erabili izan da; ekialdean *hoge*i, baina *hogoi* XVII. mendean geroztik, salbu Zuberoan, non *hoge*i erabiltzen baita egun ere.

6. 60 eta 80 adierazteko *hiruroge*i eta *lauroge*i ageri dira forma nagusi bezala. Ekialdean ere *hiruroge*i bezalakoak erabili izan dira historian, baina XVIII. mendetik *hiru*etan *hoge*i (*hiru*etan *hoge*i, berriagoa) eta *lau*etan *hoge*i (*lau*etan *hoge*i). Kontuan izan, jakina, *hogoi* horrek ere sortzen dituen aldarerak.

7. *Mila* zenbakitik gorakoan artean ere ohiturak ez dira berdinak, eta juntagailua sartu ala ez: *mila* \emptyset *bortz* *ehun* eta *berroge*i eta *hamabortz* *zuan*; *milla* \emptyset *bost* *eun* *oge*i ta *bi* *toneladako*a; *milla* \emptyset *bost* *eun* *lauroge*i ta *emeretzigarren* *urtean*; *milla* eta *ehun* *gizon*; *milla* eta *bederatzireun* da *oge*i ta *bostgarren* *urtian*; *milla* \emptyset *sei* *ehun* eta *berroge*i eta *bigarrenean*; *milla* \emptyset *sei* *eun* *oge*i ta *amabigarren* *urtean*; *milla* ta *zazpieun*; *milla* ta *zortzi* *eun*, e.a.

Beraz, datu hauek guztiak kontuan izanik, hona hemen Euskaltzaindiaren proposamena:

0	zero, huts
1	bat
2	bi
3	hiru
4	lau
5	bost (bortz)
6	sei
7	zazpi
8	zortzi
9	bederlatzi
10	hamar
11	hamaika
12	hamabi
13	hamahiru
14	hamalau
15	hamabost (hamabortz)
16	hamasei
17	hamazazpi
18	hemezortzi (hamazortzi)
19	hemeretzi

20	hoge
21	hogeita bat
22	hogeita bi
23	hogeita hiru
24	hogeita lau
25	hogeita bost (hogeita bortz)
26	hogeita sei
27	hogeita zazpi
28	hogeita zortzi
29	hogeita bederatzi
30	hogeita hamar
31	hogeita hamaika
32	hogeita hamabi
23	hogeita hamahiru
34	hogeita hamalau
35	hogeita hamabost (hogeita hamabortz)
36	hogeita hamasei
37	hogeita hamazazpi
38	hogeita hemezortzi (hogeita hamazortzi)
39	hogeita hemeretzi
40	berrogei
41	berrogeita bat
42	berrogeita bi
43	berrogeita hiru
44	berrogeita lau
45	berrogeita bost (berrogeita bortz)
46	berrogeita sei
47	berrogeita zazpi
48	berrogeita zortzi
49	berrogeita bederatzi
50	berrogeita hamar
51	berrogeita hamaika
52	berrogeita hamabi
53	berrogeita hamahiru
54	berrogeita hamalau
55	berrogeita hamabost (berrogeita hamabortz)
56	berrogeita hamasei
57	berrogeita hamazazpi
58	berrogeita hemezortzi (hamazortzi)
59	berrogeita hemeretzi
60	hirurogei (hiruretan hoge)
61	hirurogeita bat (hiruretan hogeita bat)
62	hirurogeita bi (hiruretan hogeita bi)
63	hirurogeita hiru (hiruretan hogeita hiru)
64	hirurogeitalau (hiruretan hogeita lau)

65	hirurogeita bost (hiruretan hogeita bortz)
66	hirurogeita sei (hiruretan hogeita sei)
67	hirurogeita zazpi (hiruretan hogeita zazpi)
68	hirurogeita zortzi (hiruretan hogeita zortzi)
69	hirurogeita bederatzi (hiruretan hogeita bederatzi)
70	hirurogeita hamar (hiruretan hogeita hamar)
71	hirurogeita hamaika (hiruretan hogeita hamaika)
72	hirurogeita hamabi (hiruretan hogeita hamabi)
73	hirurogeita hamahiru (hiruretan hogeita hamahiru)
74	hirurogeita hamalau (hiruretan hogeita hamalau)
75	hirurogeita hamabost (hiruretan hogeita hamabortz)
76	hirurogeita hamasei (hiruretan hogeita hamasei)
77	hirurogeita hamazazpi (hiruretan hogeita hamazazpi)
78	hirurogeita hemezortzi (hiruretan hogeita hemezortzi)
79	hirurogeita hemeretzi (hiruretan hogeita hemeretzi)
80	laurogei (lauretan hogei)
81	laurogeita bat (lauretan hogeita bat)
82	laurogeita bi (lauretan hogeita bi)
83	laurogeita hiru (lauretan hogeita hiru)
84	laurogeita lau (lauretan hogeita lau)
85	laurogeita bost (lauretan hogeita bortz)
86	laurogeita sei (lauretan hogeita sei)
87	laurogeita zazpi (lauretan hogeita zazpi)
88	laurogeita zortzi (lauretan hogeita zortzi)
89	laurogeita bederatzi (lauretan hogeita bederatzi)
90	laurogeita hamar (lauretan hogeita hamar)
91	laurogeita hamaika (lauretan hogeita hamaika)
92	laurogeita hamabi (lauretan hogeita hamabi)
93	laurogeita hamahiru (lauretan hogeita hamahiru)
94	laurogeita hamalau (lauretan hogeita hamalau)
95	laurogeita hamabost (lauretan hogeita hamabortz)
96	laurogeita hamasei (lauretan hogeita hamasei)
97	laurogeita hamazazpi (lauretan hogeita hamazazpi)
98	laurogeita hemezortzi (lauretan hogeita hamazortzi)
99	laurogeita hemeretzi (lauretan hogeita hemeretzi)
100	ehun
101	ehun eta bat
102	ehun eta bi
200	berrehun
300	hirurehun
400	laurehun
500	bostehun (bortzehun)
600	seiehun
700	zazpiehun
800	zortziehun

900	bederatziehun
1000	mila
1200	mila eta berrehun
1201	mila berrehun eta bat
1984	mila bederatziehun eta laurogeita lau
1.000.000	milioi bat
10.000.000	hamar milioi
1.000.000.000	mila milioi (miliar bat)

Oharrak:

– *Hemezortzi* jartzen den leku bakoitzean *hamazortzi* ere jarri behar da, bigarren aukera gisan.

– *Ehun eta bat* zenbakian ez da beharrezkoa *eta* hori oso-osorik ahoskatzea eta mintzairen arabera *eta*, *ta*, edo *da* bezala ahoska daiteke.

– *Mila* zenbakitik gora *eta* kenduko da ondoren datozen ehunekotan ere agertzen bada: *mila eta berrehun*, baina *mila berrehun eta bi*; *mila eta laurehun*, baina *mila laurehun eta bi*.

– *Milioi bat* edo *miliar bat* esaten da.

– 2 zenbakia adierazteko *bi* jarri den arren, puntu honetaz aurrerago mintzatuko da Euskaltzaindia, aukera bat baino gehiago baitago euskalkien artean (*biga*, *bida*, e.a.). Bestetik, noiz erabil daitezkeen forma hauek ere zehaztu beharra dago.

Euskaltzaindiak 1992ko otsailaren 28an onartu